

Parlaonica kao oblik rada u okviru školskog preventivnog programa

(Discussion Panel as a Form of Work of School Preventive Programs)

Ivica Fabris

OŠ Petra Kanavelića

Ključne riječi: školski preventivni program, prevencija ovisnosti, parlaonica, stavovi, funkcije stavova, kognitivna disonanca

UVOD

Budući je odgoj za zdrav život oduvijek je bio jedan od ciljeva škole, a time i rad na prevenciji neprihvatljivih oblika ponašanja, odnosno rizičnih ponašanja mladih, njena temeljna zadaća.

U našoj školi prvi opći školski preventivni program napravili smo 1994./95. šk. god., dakle prije izrade Nacionalnog programa borbe protiv ovisnosti RH. Već tada smo prevenciju neprihvatljivih ponašanja zamislili široko, promišljajući je u duhu humanističke psihologije, stalno težeći za podizanjem kvalitete odgojno-obrazovnog rada i učenjem vještine dvosmjerne komunikacije kako bi nastava prerasla u pravi interakcijski proces. Paralelno s općim nastojanjima izradili smo specifične sadržaje namijenjene učenicima 7. i 8. razreda i njihovim roditeljima. U tom poslu surađivali smo s policijom, liječnicima opće prakse, svećenicima, i ostalim „ljudima dobre volje i dobrih ideja“, a koristili smo iskustva tzv. Splitskog modela koji se u to vrijeme pokazivao izuzetno uspješnim. Naravno, provodeći takav program, iskusili smo sve probleme i upitnosti koji su pratili slične pionirske poduhvate: od nedostatka prave literature, političkog marketinga, nedostatka financijske podrške do robovanja nekim ustaljenim predrasudama i stereotipima o preventivnom djelovanju. Nakon objavljivanja prvog Nacionalnog programa suzbijanja zlouporabe opojnih droga RH (2003.), pristupili smo izradi sustavnog višegodišnjeg školskog preventivnog programa u kojem smo naglasak stavili upravo na stvaranje pretpostavki za kvalitetnu, znanstveno zasnovanu prevenciju u školi. (Nadali smo se da će Ministarstvo prosvjete i športa, ugrađujući program prevencije u opći školski sustav, dati odgovore na „vječna školska pitanja“ : tko, kako, koliko, kada i za koju cijenu, će izvoditi takve programe. Naravno, odgovora nije bilo!).

Kao opći cilj školskog preventivnog programa istakli smo preventivno djelovanje u socijalno psihološkom okruženju škole kako bi se smanjio interes mladih za upotrebom sredstava ovisnosti, a osmišljavali zdravi stilovi života. U cijelom školskom okruženju postavili smo cilj steći temeljitije znanje i razumijevanje problema ovisnosti, steći nova znanja o prevenciji i principima preventivnog rada, i dalje raditi na integraciji rizične djece, a ne njihovom izdvajanju te unaprjeđivati socijalne vještine (suradnju, komunikaciju i rješavanje sukoba). Rad s učenicima temeljili smo na zakonitostima dječjeg razvoja, aktivnim metodama učenja, radionicama kao obliku iskustvenog učenja i sl. Počeli smo od prvog razreda i radili kontinuirano. Za svaki razred osnovne škole izdvojili 8 do 9 glavnih tema- ciljeva:

- Razviti pozitivnu sliku o sebi, steći samopoštovanje, iskusiti samopotvrđivanje
- Razviti osjećaj grupne pripadnosti, povjerenja, toleranciju različitosti
- Naučiti što je zdravo - stvarati zdrave navike
- Prepoznavati osjećaje, razvijati empatiju i unutrašnji lokus kontrole
- Steći vještinu komunikacije
- Razviti kritičko mišljenje i steći vještinu donošenja odluka
- Naučiti rješavati probleme, nositi se sa stresom i anksioznošću
- Prihvatiti pozitivne vrijednosne orijentacije- vršiti zdrave izbore

Sve ove teme smo funkcionalno razradili na primjerene sadržaje, aktivnosti, metode i oblike rada u svakom razredu. Osim rada s učenicima predvidjeli smo i po dvije teme za roditelje na svakom uzrastu, s tim da je za jednu temu obvezatan oblik rada „radionica za roditelje“. Naravno, dugoročni opći plan na prevenciji ovisnosti uključivao je podizanje znanja i kompetencija nositelja programa, učitelja, stručnih suradnika i ravnatelja. Osmislili smo stoga i uz pomoć Grada i Županije, realizirali višegodišnju edukaciju u projektu „Kvalitetna škola Korčula“. Prošle školske godine nadogradili smo na ta znanja socijalne vještine kroz projekt „Mali korak“, a ove godine organiziramo edukaciju u RWCT-projektu učeći pisati i čitati za kritičko mišljenje. Tako možemo reći da smo „škola koja stalno

uči". Prošle školske godine uključili smo se u HNOS prepoznavši u njemu šansu za dalje napredovanje i učenje. U HNOS-u su preventivni sadržaji ugrađeni u praktički svaku nastavnu temu i razrađeni kao „odgojni i socijalizirajući ciljevi i sadržaji". Na taj način ideja na kojoj smo temeljili naš ŠPP ugrađena je u novu obrazovnu paradigmu.

U ovom radu namjera nam je prikazati PARLAONICU koju radimo s učenicima osmih razreda, kao jednu od tehnika u radu ali i kao krunu rada na prevenciji i svojevrsnu evaluaciju programa, tj. pokazatelj onoga što su učenici stvarno usvojili i što će kao trajne stavove i uvjerenja ponijeti sobom u život. Parlaonica je projekt integrirane nastave koji ostvaruje više voditelja (školski koordinator ŠPP-a, školska psihologinja, školska pedagoginja, nastavnice hrvatskog jezika, nastavnici biologije i kemije, razrednici, knjižničarka i učenici 8. razreda)

CILJEVI PARLAONICE:

- Pokazati znanje i obrazložiti pojam ovisnosti i njegove posljedice na pojedinca, obitelj i društvo, (napr. vezu između alkoholizma, nesreća na poslu i u prometu, zlostavljanja, kriminala, gubitka samopoštovanja, razaranja obitelji, ili pušenja i bolesti uzrokovanih pušenjem, pojam pasivnog i aktivnog pušenja, kvalitete života i troškova liječenja.
- Činjenice i saznanja o rizičnom ponašanju (pušenju, pijenju, zlouporabi lijekova i droga) upotrijebiti kao argumente u grupnoj raspravi, znati obrazložiti važnost i potrebu izbjegavanja rizičnih ponašanja
- Aktivno sudjelujući u raspravi pokazati vještinu govorenja, slušanja i kulturnog ophođenja i bodrenja.
- Jasno i glasno iskazati svoje stavove, kako izabrati ponašanje kojim se štite osobni interesi i opće dobro. Pokazati znanje o ljudskim pravima i načinima zaštite prava djece. Pokazati toleranciju prema drugačijim mišljenjima.
Pokazati vještinu upotrebe različitih izvora znanja u svrhu podupiranja svojih stavova.
- Promicati među sudionicima i slušateljstvom opće i humanističke vrijednosti, zdrave stilove života i odgovornost za vlastito zdravlje i zdrave izbore.

TEME PARLAONICE:

Svaki razred bira jednu od ponuđenih tema:

„NE PUŠENJU – silom zakona ili vlastitim izborom“

„NE ALKOHOLU –silom zakona ili vlastitim izborom“

„NE DROGAMA (MARIHUANI) – silom zakona ili vlastitim izborom“

Ovakvim izborom tema isključili smo mogućnost drugačijih izbora koji za uzrast naših učenika niti su prihvatljivi, niti su zakonski dopušteni.

PRIPREMA PARLAONICE:

Parlaonica se priprema tijekom drugog polugodišta.

- U okviru nastave hrvatskog jezika učenici uče o raspravi i diskusiji. Prepoznaju i primjenjuju pisanu i usmenu raspravu. Upoznaju sastavnice procesa raspravljanja i stvaraju plan rasprave. Sudjelujući u kraćim raspravama uče se kulturi slušanja i govorenja. Pišu problemni članak na temu ovisnosti.
- U okviru nastave biologije obrađuje se tematska cjelina OVISNOSTI s posebnim temama: nikotinizam, alkoholizam i narkomanija. Na znanja koja su do tada usvojili (opasnosti po zdravlje od pušenja, zlouporabe lijekova i droga (marihuane), štetni sastojci duhana) nadograđuju znanje o aktivnom i pasivnom pušenju, opojnim drogama, mehanizmu nastajanja ovisnosti, krizi ustezanja i šire znanje o bolestima uzrokovanim pušenjem, alkoholom i drogama. U izbornom dijelu programa biologije obrađuje se tema Zdravlje i bolest u kojoj se učenici upoznaju sa definicijom zdravlja WHO, bolestima modernog doba i prevencijom. Učenici izrađuju reklamu za zdrav život.
- U okviru nastave kemije učenici se upoznaju sa sastavom alkohola, duhanskog dima i fiziološkim djelovanjem droga. Usvajaju novo stručno nazivlje: narkotici, alkaloidi, kancerogene tvari. U okviru izborne teme izrađuju plakat o ovisnostima.
- U okviru razredne zajednice učenici provode anketu o pušenju u školi i u obiteljima. Istražuju i pripremaju različite izvore podataka na temu ovisnosti. Diskutiraju o dostupnosti sredstava ovisnosti, stanju na otoku i sl. Upoznaju se s pravilima i tijekom parlaonice. Gledaju TV parlaonicu. Zajednički biraju temu parlaonice za svoj razred. U manjim grupama provode pokusnu parlaonicu te biraju predstavnike koji će u njihovo ime voditi raspravu., predstavnike suda, tehničku ekipu i ekipe za dramski prikaz skeča. Svi učenici razreda su aktivni sudionici. Razrednicima pomažu stručne suradnice. Pripremne radnje traju dugo i na taj način daje se važnost cilju i značaj projektu.

- Izbor „afirmacijske“ i „negacijske“ skupine vrši se slučajnim izborom tjedan dana prije same parlaonice. Do tada svaki sudionik parlaonice spreman je zastupati i jedno i drugo stajalište. Svi se sudionici temeljito upoznaju s letkom Ministarstva zdravstva RH „Što treba znati o pušenju“, odnosno „Što treba znati o alkoholu“, odnosno „Što treba znati o marihuani“. Osnovno je pravilo da u parlaonici mogu koristiti sve podatke iz letka, kao i sve ostale izvore podataka, ali nikako ne smiju navoditi slučajeve, primjere ili stavove koji bi bili u suprotnostima s činjenicama koje su posebno uokvirene u tim letcima. Za svako kršenje tog pravila, odnosno za pokušaj osporavanja tih činjenica, ekipa se javno ukorava.

PROVOĐENJE PARLAONICE:

- Parlaonica se izvodi javno. Publiku čine svi učenici sedmih razreda, nastavnici, stručni suradnici, ravnatelj i gosti. U goste se pozivaju predstavnici Grada, Gradskog odbora za prevenciju ovisnosti, predstavnici MUP-a, Centra za socijalnu skrb, Savjetovališta za mlade, školska liječnica i roditelji.
- Voditelji parlaonice su posebno osposobljeni učenici koje su pripremile stručne suradnice škole. Oni najavljuju temu, predstavljaju ekipe i goste, predaju riječ jednoj ili drugoj ekipi, gostima i završnu riječ sucima. Uz suce-učenike sude i svi nastavnici i stručni suradnici-nosioci projekta.
- Ostali tijek parlaonice sličan je u potpunosti poznatoj TV-parlaonici. Svaka ekipa priprema dramski skeč u trajanju od 5 minuta.
- Učenici sedmog razreda, osim što su publika na parlaonici imaju poseban zadatak usmjerenog slušanja i promptnog reagiranja. Naime, oni su na razrednoj zajednici također proučavali letke ministarstva zdravstva, posebno su izdvojili činjenice o pušenju, (odnosno alkoholu ili marihuani), napisali ih i napravili transparente. Imaju zadatak prepoznati kada se radi o činjenici iz letka, podignuti je visoko i prošetati transparent po učionici. U slučaju da se navedena činjenica omalovažava ili niječe, ekipa se mora ispraviti i ukoriti. U raspravi poštujemo činjenice!
- Parlaonica traje dva sata, a izvodi se u mjesecu svibnju, vezano uz Svjetski dan nepušenja (31. svibnja). Svaki razred ima svoj termin i svoju radionicu. U parlaonici nema pobjedničke ekipe, suci izražavaju svoj sud, a biraju pojedine članove ekipa koji su najbolje argumentirali stajalište svoje grupe, odnosno bili najuvjerljiviji i najkorektniji u raspravi.
- Izabrani pojedinci sudjeluju u radijskoj emisiji na lokalnom radiju.

Ovako pripremljena i provedena parlaonica osim eksplicitno iznesenih ciljeva ima i implicitne ciljeve. Naime, poznato je da učenici upravo u završnim razredima osnovne škole počinju eksperimentirati s pušenjem i alkoholom, a u srednjoj školi prelaze i na droge. Eksperimentiranje je donekle u funkciji stjecanja iskustva (metoda vlastite kože), većim dijelom u potrebi „praviti se važan i odrastao“, a dijelom i u oponiranju autoritetu („zabranjeno je voće najslade“). Znanja koja učenici sustavno uče u školi iz različitih predmeta (priroda i društvo, priroda, biologija, kemija i sl.) ili iz drugih izvora nisu u skladu s ponašanjem eksperimentiranja u ovoj razvojnoj fazi. Možemo reći da se učenici nalaze u kognitivnoj disonanci između ponašanja i znanja. Kognitivna disonanca je stanje koje se pojavljuje kada pojedinac ima dvije spoznaje (ideje, uvjerenja, stavove) koje su međusobno nespojive, ili ako se pojedinac ponaša u neskladu s svojim stavovima (uvjerenjima). Takvo stanje rješava se na način da pojedinac odabere jedan stav (uvjerenje) ili bira između stava i ponašanja, naknadno podupirući izabrani stav i /ili ponašanje tražeći informacije koje će činiti da odabrana alternativa izgleda sve privlačnije, a odbačena sve manje privlačnom. Često smo iznenađeni kad naše učenike koji su do prije koji mjesec bili uvjereni protivnici pušenja i zagovornici zdravog života i ekologije, prijelazom u srednju školu gotovo redovito zatičemo u kafićima (na početku uzbrdice koja vodi prema osnovnoj i srednjoj školi, lijevo i desno strateški su postavljena dva kafića; scena uz škole tako poznata u svim našim gradovima i mjestima!)

Neki naši učenici u situaciji kognitivne disonance između ponašanja eksperimentiranja i znanja (stavova) o neprihvatljivosti takvog ponašanja, odabiru ponašanje eksperimentiranja i nakon toga se priklone grupi sličnog ponašanja i postanu zatvoreni za prijem daljih informacija o štetnosti takvog ponašanja, a otvoreni za argumente koji podupiru takvo ponašanje (nije stoga čudno da se u takvim grupama uspješno prodaju ideje poput „Trava čisti pluća“, „Marihuana ne izaziva ovisnost“ ili „bolje alkohol nego droga“). Drugi pak odabiru biti u skladu sa znanjima, tj. stječu uvjerenja, stavove i vrijednosti o zdravom životu koji su relativno dosljedni i trajni. Međutim, unatoč raznim i različitim programima prevencije koje promiču znanja i svijest o štetnosti konzumiranja sredstava ovisnosti, istraživanja pokazuju da se problem ne rješava tek tako jednostavno.

U našoj školi želimo uspjeh za sve učenike, i to ne samo u učenju već i u stjecanju važnih stavova, uvjerenja i vrijednosti. Nije nam dovoljno onih običnih 50% koji će ionako uspjeti, želimo pružiti dobre startne pozicije baš svima, a naročito onim rizičnim učenicima koji su već počeli s eksperimentiranjem. Zato smo osmislili ovakav oblik rada kako bi učenici prije nego što napuste

osnovnu školu imali prilike učvrstiti svoja znanja. Ovako izloženi „uvjeravajućoj“ komunikaciji njima važnih vršnjaka i odraslih osoba očekuje se da će i oni koji su već počeli s eksperimentiranjem, prema „načelu kongruentnosti“ promijeniti svoje stavove, odnosno prema „načelu dosljednosti“, pojačati ih. Ako se prisjetimo funkcionalne teorije o stavovima, mi smo u svom školskom preventivnom programu osigurali sve funkcije pozitivnih stavova o zdravom življenju:

- spoznajnu funkciju stavova osigurali smo koontinuiranim izlaganjem informacijama tijekom svih osam godina učenja,
- funkciju prilagodbe osigurali smo time što su u gostima parlaonice svi važni odrasli u okruženju s kojima se mladi mogu identificirati. Osim toga, osmaši čuju od svojih vršnjaka snažne argumente, a sedmaši to čuju od osmaša s kojima se inače identificiraju.
- funkciju samoizražavanja kroz stav osigurali smo aktivnim učešćem u parlaonici izlažući se argumentima jedne ili druge strane, ili još bolje zalažući se za njih. Tako su svi jasno čuli što je učenicima važno, u što vjeruju i što im je vrijedno.
- I na kraju, ali ne manje važno, učenici koji su se javno zalagali (u svakom slučaju) za „Ne pušenju, alkoholu ili drogama“, jačat će takve stavove u funkciji obrane vlastitog ega, održavanju vlastitog imidža te obrani od drugih i sebe samih.

ZAKLJUČAK

Vjerujemo da smo vještim izborom teme parlaonica, isključili mogućnost izlaza iz kognitivne disonance drastičnom promjenom stava u DA-pušenju. Dugom i složenom pripremom parlaonice dali smo temi izuzetan značaj (teorija disonance kaže da vrijednost cilja određuje ono što osoba mora prijeći da bi ostvarila cilj, a što je više napora uloženo, to će se cilj smatrati privlačnijim i vrijednijim). Izostankom stvarne nagrade (pobjede jedne ekipe) izbjegli smo mogućnost sukoba te da netko bude „borac“ zbog nagrade, čitaj ocjena (u poznatom Festingerovom pokusu 1\$/20\$ ispitanici koji su pristali dati izjave suprotne svojim stavovima ako su bili nagrađeni s 20 dolara nisu mijenjali stavove, ali oni koji su to uradili samo za 1 dolar, sami su mijenjali svoje stavove).

Ako želimo trajne rezultate u školskom preventivnom programu moramo ciljati najmanje na razinu izgradnje ispravnih stavova. Oni se izgrađuju sporo, dosljedni su i mijenjaju se teško. Uvjerenja se grade još duže i mijenjaju teže. Stavovi i uvjerenja jedina su garancija da će mladi ljudi kasnije dosljedno birati ispravna ponašanja. Naši su učenici imali šansu dobiti saznanja i izgraditi autentična uvjerenja i stavove. Mi smo zadovoljni jer se u našoj školi više ne čuje miris dima u WC-ima, a na ekskurzijama osmaša više nema „epizoda s alkoholom“. Neke ankete pokazuju da naši učenici smanjuju eksperimentiranje. Možemo li to pripisati efikasnosti našeg programa? Da li smo im pomogli izgraditi ispravne stavove o ovisnostima? Nismo mjerili stavove, niti moguću promjenu. Za sada se samo nadamo da su dobili temelje na kojima će jednog dana izgraditi prave vrijednosti prema kojima će usmjeravati svoje ponašanje i svoje izbore.

Kontakt osoba:

Ivica Fabris, prof. psihologije
OŠ Petra Kanavelića Korčula
ivica.fabris@gmail.com